

КОНЦЕПТИ ЛЮДИНА / ІСТОРІЯ В РОМАНІ ГРИГОРІЯ ГУСЕЙНОВА «ТІНІ ЗАБУТОГО ПАРКУ»

Мельник Н. Г. Концепти *людина / історія* в романі Григорія Гусейнова «Тіні забутого парку».

У статті йдеться про художнє осмислення концептів *людина / історія* в романі Григорія Гусейнова «Тіні забутого парку». Твір належить до зразків літератури нон-фікшн, ґрунтується на документальних фактах, зібраних письменником-краєзнавцем. Акцентовано на майстерності автора у відображенні подій минулого. Історична доба у творі розкривається через відтворення життєвої долі людини.

Ключові слова: документальна література, історія, концепт.

Мельник Н. Г. Концепты *людина / історія* в романе Григория Гусейнова «Тени забытого парка».

В статье речь идет о художественном осмыслении концептов *людина / історія* в романе Григория Гусейнова «Тени забытого парка». Произведение относится к образцам литературы нон-фикшн, основывается на документальных фактах, собранных писателем-краеведом. Акцентируется внимание на мастерстве автора в отображении событий прошлого. Историческая эпоха в произведении раскрывается через отображение судьбы человека.

Ключевые слова: документальная литература, история, концепт.

Melnyk N. G. The man and history concepts in the novel “The Shadows of a Forgotten Park” by Grygoriy Huseyno.

The article deals with the artistic comprehension of the man and history concepts in the novel “The Shadows of the Forgotten Park” by Grygoriy Huseynov. This work refers to

non-fiction samples of literature, based on documentary facts collected by a local lore writer. This paper focuses on the author's skill to display the events of the past. The historical era is revealed in the above mentioned work through the recreation of the individual life destiny. The article defines the genre of the investigated work as "a novel in stories". Each story is a separate, completed story of the person's fate or a key episode of his life. At the same time, all the stories are built up in a single artistic cycle, reflecting the results of the philosophical comprehension of the problem of human being in history.

The work is based on reliable, but little-known facts. It contains the gallery of artistic portraits including outstanding persons of Ukrainian history (usually unjustly forgotten, underestimated by their times). The paper also notes about the transformation (degradation) of the person's moral norms, the loss of spiritual values, caused by the Soviet ideology. Modern times are considered as a certain segment of history, closely connected with the past. It should be noted that, according to the author, the concept of the past / modern times is formal in general. It is sometimes difficult to determine where the past ends, and where the present time starts. They are closely interrelated being in cause-and-effect relation. The modern times are inextricably linked to the mystic. Along with the scenes of the real person's life in the history there are the characters which are "the shadows" of the past, the mysterious objects (a notebook, a gate) that mark the time and space, moral and ethical oppositions such as the past / modern; spiritual / non-spiritual; happy / disappointed; moral / immoral. The article concludes that the novel "The Shadows of a Forgotten Park" by Grygoriy Huseynov interprets the place, the role of an individual in society and in the world in general through the personal experience of one human life.

Key words: documentary literature, history, concept.

Провідні тенденції сучасної української літератури пов'язані зі стійким зростанням інтересу до документальної літератури – так званої «літератури факту», або «літератури nonfiction».

М. Варикаша інтерес читача до документальної прози пояснює тим, що в сучасному культурному просторі «підвищується цінність особистого досвіду одного людського життя, отже, сам специфічний спосіб світосприйняття, світовідчуття, оцінки пізнавальних можливостей людини, її місця, ролі в суспільстві та світі загалом, характерний для нашої епохи, тяжіє до есеїстичної оповіді, з поясненнями й осмисленнями» [1].

О. Галич важливою ознакою такої літератури вважає «авторське осмислення певних суспільно-історичних подій чи життєвого шляху реальної історичної особи, або важливої для життя народу проблеми, здійснене за законами художньої творчості із залученням справжніх документів свого часу, глибоким співвіднесенням власного духовного досвіду автора із внутрішнім світом героїв, соціальною й психологічною природою їхніх учинків» [2, с. 20].

Однією з провідних рис документалістики стає органічний синтез документального начала й художньої вигадки. Серед інших типологічних рис документальної літератури можна назвати правдивість, фактографічність, документальну достовірність, об'єктивність, використання переважно справжніх імен, дат і географічних позначок [2].

Характерним є те, що відображення дійсних подій та їх учасників подається крізь призму авторського Я, а отже, до провідних рис документальної літератури додаються суб'єктивність, особисте начало, зрощення образів автора та наратора тощо. Документалістика не лише фіксує, реконструює, а й осмислює та переосмислює теперішнє і минуле. Саме тому більшість документальних творів з'являється в переломні роки життя суспільства [2].

Особливим літературним жанром документальної прози є нон-фікшн. Твір, що належить до літератури нон-фікшн, будується на реальних подіях, без домислів, але при цьому факти подаються через образне креативно-абстрактне сприйняття автора. Цей жанр іноді називають документальною публіцистикою життя.

Документальна література здебільшого ґрунтована на спогадах очевидців, документах. Можуть використовуватися спогади самого автора. При цьому авторська позиція проявляється у відборі та структуруванні матеріалу, а також в оцінці подій. У документальній прозі широко використовують публіцистичний стиль [2].

Особливого розквіту non-fiction набуває на межі ХХ–ХХІ ст. Л. Рошаль пов'язує це з «постійним розвитком історичного мислення широкого загалу та їх зростаючим інтересом до достовірних подій, які відбуваються в дійсності. Викликане значними політичними й соціальними потрясіннями нашого століття бажання людей осмислити сучасність як певний відрізок історії, зрозуміти сьогодення як частину загального історичного процесу визначає суспільну зацікавленість мистецтвом, побудованим на достовірних фактах» [2, с. 14].

Література non-fiction – це масив літературних творів, які ґрунтуються на реальних подіях, а тому викликають у читача особливу довіру. Стиль оповіді, система художніх засобів формують установку на достовірність запропонованої автором історії.

Одним із найяскравіших зразків літератури non-fiction є роман Григорія Гусейнова «Тіні забутого парку (малюнки з уяви)». Мета

нашої студії – дослідження ідейно-художніх функцій концептів *людина / історія* в названому тексті.

Автор не визначає жанр свого твору, проте ми схилиємося до модифікації «роман в оповіданнях». Кожне оповідання – окрема, завершена історія однієї людської долі. Водночас усі розповіді складаються в єдиний художній цикл, що відображає результати цілісного філософського осмислення автором проблеми буття людини в історії.

Минуле та *сучасне* трактуються в романі як поняття умовні. Осмислюючи життєвий шлях людини, говорячи про її внутрішній світ, спогади, почуття, досить важко визначити межу між минулим і теперішнім. Вони кровно пов'язані між собою, перебувають у причинно-наслідкових зв'язках: минуле здебільшого визначає сучасне людське буття.

Історію життя окремої людини, народу, країни, на думку автора, не можна сприймати як минуле. Воно завжди поряд із нами. Якщо про людину забули – про неї нагадають її добрі справи, здійснені за життя. Людина живе, доки про неї пам'ятають.

Так, в оповіданні «Пора самотності» минуле осмислюється через категорію сну: мешканцям села сниться сон: *Дивний сон приснився тієї ночі всім без винятку жителям села Братолобівки <...> Наче ходив попід їхніми вікнами незнайомий літній чоловік і розпитував, чи хто ще пам'ятає тутешнього мирового суддю. Простокуваті й однозначні відповіді сполоханих серед ночі жителів села не відрізнялися особливою різноманітністю: ні про якого мирового суддю тут ніхто не чув* [5, с. 9–10]. Реальне у творі тісно пов'язане з містичним: поряд із картинами реального життя людини в романі наявні персонажі-«тіні» минулого, загадкові містичні предмети (зошит, ворота).

Зошит залишає біля обійстя художника містичний незнайомиць – чоловік, який дуже схожий на іванівського панича з минулого (Миколу Давидова): *«Я записую імена тих, хто мене тут ще пам'ятає...»* – довірливо мовив до художника й поета хтось зі *смоляної пільми* [5, с. 14].

Зошит, що його залишив примарний відвідувач зі сну, незвичайний: *На першій сторінці було чепурненько приклеєне пожовкле від часу та неякісного клею фото незнайомої приязної панянки: жодного підпису під ним не було. Друга сторінка виявилася взагалі порожньою. А між третьою та четвертою лежала засушена*

квітка <...> Та найбільше його здивувало те, що далі в зошиткові були тільки чисті сторінки [5, с. 23] Чисті аркуші зошита мають подвійне значення: з одного боку, символізують забуття, з іншого, – змушують мешканців села пригадати власне і чуже минуле (символічно заповнюючись спогадами людей чи їх фотографіями).

Отже, минуле нікуди не зникає, воно завжди поряд із нами. Варто лише пригадати важливі події колишнього життя (свого чи чужого), і вони знову постануть перед нами як реальність.

Концепт *ворота* має символічно-містичне значення: він позначає часо-просторові морально-етичні опозиції (*минуле / сучасне; духовне / бездуховне; щасливе / знедолене; моральне / аморальне*). Наприклад: *Ворота знали свою правдиву ціну. Впевнено оглядаючи кожного, хто приходив чи приїздив до Давидівського парку, вони доскіпливо з'ясовували: чи варто перед прибульцем одчиняти браму старовинного, від часу ніби аж посинілого, чавунного литва. Й лише пересвідчившись у приязних намірах чергового гостя, дозволяли йому зайти. Та й приїжджі, здавалося, так само розуміли: це зовсім не звичайний прохід, що формально відділяє допаркове й винятково паркове (підкреслення наше – Н. М.) [5, с. 19].*

У романі ворота Давидівського парку наділені рисами живої істоти. Вони по-людськи страждають, мріють, тривожаться, виконують функції охоронців «особливих тутешніх багатств» [5]. За допомогою символічного образу воріт у творі проілюстровано трансформацію (деградацію) моральних норм людини, утрату нею духовних цінностей, що, на думку автора, пов'язано з домінуванням засад радянської ідеології: *Але чимдалі, ворота виявлялися безсилями: до саду з переїмами влади, ніби навмисне, став зухвало прямувати злий люд – у більшості заздрісний і нахабний, і ліку йому вже не було. Хтось навіть наважився зруйнувати старий будинок у центрі парку, інші по-хамськи на всі боки рубали не ними насаджений ліс і ворота кожного разу вчинене зайдами сприймали лише як власний найсильніший біль<...> Існування воріт тепер стало умовним, швидше, навіть ритуальним [5, с. 21].*

Письменник грає з читачем, називаючи свої оповідання «малюнки з уяви», однак твір побудовано на маловідомих достовірних фактах. У романі подано галерею художніх портретів видатних (переважно незаслужено забутих, невизнаних своїм часом і

недооцінених нащадками) діячів української історії. Образи Лесі Українки, Миколи Давидова, Тараса Шевченка, Лева Симиренка, Петра Чайковського, Кирила Стеценка, Олександра Поля, Панаса Саксаганського, Дмитра Яворницького, Марка Кропивницького, Миколи Сарницького, Івана Кавалеридзе, Юрія Яновського, Миколи Вороного, Спиридона Черкасенка, Архипа Тесленка, Василя Цвіркунова, Кароля Шимановського – близькі й зрозумілі читачеві, оскільки позбавлені стереотипних розтиражованих рис, продиктованих канонами традиційної радянської ідеології. Вони постають у творі в різних життєвих ситуаціях: кохають, страждають, мріють і наполегливо працюють заради високої мети. Усіх їх об'єднує велика любов до рідного краю, готовність до безкорисливої праці заради майбутнього прогресу, жертвність. Спільною рисою героїв оповідань є прямий чи опосередкований зв'язок із криворізькою землею, захоплення її красою та природними багатствами, прагнення зробити все можливе й неможливе для того, щоб вона розквітала, а її духовні та матеріальні скарби були гідно поціновані сучасниками та нащадками.

Такою ж є і мета автора цього непересічного твору. Любов до рідного краю, його історії, намагання зберегти пам'ять про людей, щиро відданих своїй землі – провідні риси роману Григорія Гусейнова «Тіні забутого парку»: *Якщо ж доля приведе вас на береги Інгульця, то неодмінно попросить, щоб показали вам Цареву могилу, може, найзнаменитішу в тих околицях <...> Якщо вибратися на вершину Цареві могили, то одразу можна побачити чи й не десятки верст по колу. Наче на долині й Кривий Ріг, і річки Саксагань, Бокова, Боковенька й навіть Базавлук та Запорозька Січ. А попід могилою – жива степова трава, ніби море... Отакий це казковий край!* [4, с. 325].

Людина й історія – поняття нерозривні. Без людини немає історії, людина поза історією не існує, і лише від людини залежить, якою буде історія (власного життя чи життя народу, епохи, світу).

Отже, у романі Григорія Гусейнова «Тіні забутого парку» з погляду особистого досвіду одного людського життя осмислюється місце, роль особистості в історії, суспільстві та світі загалом. Твір не лише відкриває невідомі сторінки історії рідного краю, але й змушує задуматися над важливими питаннями буття.

Література

1. Варикаша М. М. Література non-fiction : поміж фактом і фікцією [Електронний ресурс] / М. М. Варикаша // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2010. – © Н. Г. Мельник, 2017.

Вип. XXIII. – Ч. 3. – Режим доступу : http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38201/03_Varykasha.pdf?sequence=1

2. Галич О. Жанрова система документальної літератури / О. Галич // Документалістика на порозі XXI століття : проблеми теорії та історії : матеріали Всеукраїн. наук. конф. – Луганськ : Знання, 2003. – С. 19–36.

3. Галич О. А. У вимірах pop-fiction : щоденники українських письменників XX століття : [монографія] / О. А. Галич. – Луганськ : Знання, 2008. – 200 с.

4. Гусейнов Г. Тіні забутого парку : Малюнки з уяви. Книга перша / Г. Гусейнов. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2007. – 336 с.

5. Гусейнов Г. Тіні забутого парку : Малюнки з уяви. Книга друга / Г. Гусейнов. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2007. – 336 с.

6. Літературознавча енциклопедія : у 2-х т. Т. 1 [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 608 с.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2017 р.